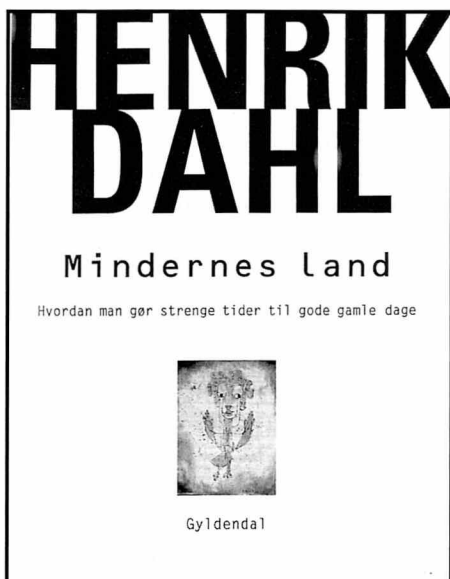

Dengang mormor var pige

– om at forstå livet i erindringens perspektiv

Af Knud Vilby

Henrik Dahl:
MINDERNES LAND
Hvordan man gør strenge tider til gode gamle dage
239 sider kr. 250-. Gyldendal.

Min far levede fra 1897 til 1988. I løbet af 91 år oplevede han en ufattelig udvikling. Forandringerne i teknologi, transportvilkår og kommunikation var utrolige, og der var en verden til forskel mellem de daglige levevilkår omkring år 1900 og hverdagslivet i 1980'erne, hvor far stadig var fuldstændig klar og fulgte med i samfundslivet. En gang imellem talte vi om det, og han syntes selv udviklingen havde været utrolig. Han kunne berette om en tid, der for en dreng var førhistorisk. Som garderhusar var han grænsevagt ved Kongeåen omkring Første Verdenskrig. Siden kom endnu en Verdenskrig og besættelsen.

Trods den enorme udvikling vil man typisk beskrive min fars liv som roligere og mindre begivenhedsrigt, end det mange lever i dag. Som ung tjente han en periode på en gård i Gudbrandsdalen og mødte Bjørnstjerne Bjørnsons enke. Det var ungdommens store udlandsoplevelse. Da vi var børn, tog vi med far og mor på teltferie Danmark rundt og senere til Norge og Sverige. Og da vi selv havde fået børn var vi alle sammen på ture til Harzen. Men far fløj kun en enkelt gang og brød sig ikke om det. Og han levede og døde få kilometer fra det sted, hvor han blev født i Kornerup ved bunden af Roskilde Fjord.

Det er spændende, og det er relevant at prøve at analysere nutidens forandringer, i lyset af de forandringer mennesker oplevede i 1900-tallet, og derfor er grundideen i Henrik Dahls bog om "Mindernes land" fremragende.

Som udgangspunkt for sin udviklingsanalyse bruger han sin mormor, der blev født i 1903 og som blev over 100 år. Hun samlede billeder, og hun ordnede sit liv og fik styr på sit livsforløb via det "mindernes land" der udgjordes af hendes erindring, understøttet af billederne.

Hun var blandt andet i stand til at følge med tiden og være fremadrettet ved at se bagud og registrere, det liv hun havde levet. Modsætningen var hendes mand, forfatterens morfar, der blev medlem af Jehovas Vidner, afviste verden og forstenede i sin fundamentalisme.

Henrik Dahl bruger tolkningen af mormorens liv til en samtidsprovokation. Det er til dels en illusion, at forandringerne netop i vores tid er specielt store, siger han. Andre har oplevet større forandringer og måske større virkelighedsrevolutioner end vi har. Vi ser udviklingen gennem vores nutidsoptik. Der kommer andre billeder frem, når man søger at bruge mormors optik.

Analysen fører frem til nødvendige spørgsmål om, hvorfor der er ganske mange tegn på, at mennesker i dag trods bedre økonomi føler mere stress og har vanskeligere ved at håndtere deres liv og de forandringer der sker undervejs i livet. Henrik Dahl taler om, at mens det måske kun er tilsyneladende, at verden forandrer sig hurtigere nu, end den gjorde tidligere, ”er der til gengæld ikke tvivl om, at den rummer flere valg. Det gør den uoverskuelig og mere vanskelig at få hold på. Ikke mindst fordi det sikre fodfæste, dagligdagen udgjorde før sin modernisering, nu er borte.” Det synes jeg er en præcis og vigtig iagttagelse.

Dahl er en god og underholdende skribent. Med det fine udgangspunkt i mormoren spiller han ping pong mellem fortid og nutid med en række mere eller mindre velvalgte nedslag i tiden derimellem. Det kommer der meget spændende ud af, også i analysen af hvorfor samfundet i dag er som det er. Undervejs får man som læser også stærkt behov for at sige imod.

Dahl bevæger sig ind over alle mulige områder, og ofte analyserer han begavet og provokerende spidsvinklet. Men der er – man kan næsten sige naturligvis – også en række eksempler på, at han netop fordi han i et hundrede års forløb tager alt og alle under behandling, går ud over det letbenede og vrøvler, eller går så langt i retning af at argumentere for sine egne private og dårligere funderede holdninger, at det bliver lidt meningsløst. Men pyt med det.

Projektet er sådan, at det ville være utænkeligt uden fejl og en vis mængde letfærdighed.

Skal jeg selv lægge noget til grundanalysen, skal det være, at Dahl undervurderer den utrolige kvantitative udvikling i alle former for produktion og forbrug de sidste 50 år. Han skriver ganske vist om masseforbrug, men han undervurderer det forandringstempo, der er et resultat af at alene væksten i produktion fra det ene år til det næste i dag er langt større end den samlede industriproduktion var, da hans mor og min far var unge. Et af Brundtland-rapportens budskaber i 1987 var, at på mindre end 40 år (fra 1950 til 87) skete der en fordobling af jordens befolkningstal, en tredobling af fødevarereproduktionen, en firedobling af energiforbruget og en femdobling af industriproduktionen. Denne usandsynlige vækst blev skabt i en verden præget af forandring, og væksten øgede selv forandringstempoet. For vækstens forudsætning har også været en bestandig og stadig hurtigere teknologiudvikling, der blandt meget andet har medført, at et livstidsjob ikke længere er et livstidsjob.

I de gamles tid var det stadig muligt at basere sin indkomst på samme uddannelse og ofte også på samme job livet igennem. Trods arbejdsløshed var samfundet præget af, at de fleste mennesker var ”det samme” i forhold til arbejde, bolig og familie livet igennem. De boede og arbejdede ofte livslangt det samme sted. De vældige forandringer skete i højere grad ved siden af deres hverdag, end som en del af den hverdag, der former den enkelte dag og det enkelte år. I den virkelighed gav det også mening at blive ved med at være medlem af det samme parti og de samme foreninger, selv om man kunne være voldsomt utilfredse med mangt og meget. Utilfredshed var ikke nok til at sprænge rammer som gav identitet og en slags tryghed.

Selv om bogen gør rigtig meget ud af uddannelse, beskæftiger Dahl sig desværre næsten slet ikke med det faktum, at ufaglærte og dårligt uddannede i det han kalder det nye stændersamfund lever under bestandige trusler om jobforandringer og jobtab, der skaber angst og usikkerhed. Nu hedder det livslang uddannelse i stedet for livslange jobs, men hvis man ikke har uddannelsesmuligheder, er man ilde stædt. Og nogle gange er man det også, selv om man kaster sig over al den uddannelse, der tilbydes.

Den økonomiske usikkerhed er i kraft af velfærden mindre end tidligere, men der er en

anden form for usikkerhed som bestandigt vokser. Forandringer i arbejdsvilkår sker hurtigere og hurtigere, og nogle gange hurtigere for den uflaglærte end for en del af akademikergruppen.

*

Henrik Dahl har sine særlige interesser, og en af dem er som sagt uddannelsessystemet. Han skriver meget og spændende om, hvordan kampen mod autoriteterne førte til, at der i en lang periode blev lagt al for lidt vægt på flid og kundskaber. Det var ikke moderne at være flittig, og det lider vi under. Der er meget der kan diskuteres, men jeg synes han har relevante pointer. Der er dog også nogle tomme og billige flotheder i konklusionerne. Dahl er modstander af, at man stiller alt for mange forskelligartede krav til skolen, og så langt kan jeg følge ham, men det bliver til vrøvl, når han konkluderer, at skolen ikke skal interessere sig for de store spørgsmål om økonomisk lighed og social mobilitet, fordi de "bør henvises til de økonomiske ministerier, der har mulighed for at gøre noget ved sagen". Der er lignende henvisninger til hvad socialminister og sundhedsminister bør klare. Men hvordan forestiller Dahl sig, at fagministerier skal kunne løse spørgsmål om social mobilitet og lighed uden at blande uddannelsessystemet ind i det? Det er naturligvis umuligt.

Under læsningen lavede jeg en slags "flotheds- og fejlliste". Den skal jeg ikke trampe meget rundt i, for som sagt må der være plads til flotheder i en bog som denne. Jeg skal dog lige nævne to mere:

Dahl er imod statsstøttet æggehovedkunst og for markedskunsten, og det gør han meget ud af i et kulturafsnit. Der må være nogen, han er sur på. I et forsøg på at forfølge sine pointer bliver det til, at "de anerkendte statskunstnere stort set udelukkende laver uforståelig prosa, bizarre skulpturer og mærkelige teaterstykker". Blandt de nulevende nævner han Ib Michael som det eneste eksempel på en forfatter som både er populær og har fået anerkendelse. Det kræver ikke den store litterære indsigt at se, at det er ren sludder. En række af de danske forfattere, der oplever priserne regne ned over sig, er også vældig populære. Tilsvarende indenfor de øvrige kunstretninger.

Det andet eksempel er mere kuriøst men dog også mere end det. Jeg skal tilbage til min egen drengetid i 1950'erne i en sjællandsk landsby,

Gevninge. En af de vittigheder der gik igen fra år til år, handlede om, at når landbrugets og landsbyens koner skulle på udflugt, så skulle busserne først have ekstra dæk og forstærkede fjedre. For der var godt nok mange sværvægttere imellem, og det grinede vi meget af, når vi så konerne i flok.

De tykke var både blandt de ret velstillede gårdmandskoner og blandt nogle af de fattige (der i øvrigt sjældent var med på udflugten). Jeg husker Slanke, som hed sådan, fordi hun var uformeligt tyk. Hun var underklasse. Hendes lille spinkle mand hed Tykke. De havde mange børn, og en gang fødte Slanke uden forinden at have opdaget, hun var gravid. Det grinede vi også en del af. I virkeligheden var det nok temmelig ondt.

Alt dette for at anfægte Henrik Dahls bemærkninger om, at fedme er noget nyt i Danmark, og sætningen "i 1950'erne var der for de fleste familier ikke penge nok til, at man kunne spise sig fed". Han bruger det i et langt afsnit om nøjsomhed og post-nøjsomhed. Men nøjsomheden dengang gik nu ikke meget på appetitten, og både rige og fattige havde ofte råd til at spise dårligt og forkert og for meget.

Skal vi gå i fedmedetaljer er der den vigtige forskel, at langt de fleste fede dengang havde fysisk arbejde trods deres fedme, og det betød at fedmen var mindre bleg og slatten og lasket, end den er i dag. Jeg er heller ikke i tvivl om, at vi i de seneste år har oplevet en ny fedmeepidemi, både fordi der spises mere fast food og fordi livet leves mere stillesiddende.

Men det er ikke kun i dag virkeligheden er blevet kompleks. Der var også kompleksitet tidligere.

Der står meget mere på flothedslisten, og der står også en del på uenighedslisten, men jeg lader det blive stående. For det skal ikke overskygge, at Henrik Dahl på begavet vis har søgt at udvikle nogle redskaber, som gør det lettere at forstå og at analysere livsvilkår i et tidsperspektiv.

PS. Gyldendal præsenterer på sin hjemmeside bogen som skønlitteratur. Det forstår jeg ikke. Trods fejl og mangler er det ikke fiktion. Jeg håber bibliotekerne vil registrere bogen korrekt.